

УДК 330.8
JEL: A 22

*Куриленко Т.В., кандидат економічних наук, доцент,
директор Наукової бібліотеки імені М.В. Довнар-Запольського
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»*

*Комлик Т.С., головний бібліограф
науково-методичного відділу Наукової бібліотеки
імені М.В. Довнар-Запольського
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
e-mail: biblioteka.kneu.metod@gmail.com*

**МИТРОФАН ВІКТОРОВИЧ ДОВНАР-ЗАПОЛЬСЬКИЙ –
ЗАСНОВНИК ПЕРШОГО В УКРАЇНІ ВНЗ
ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ**

Представлено матеріали засідання Круглого столу, присвяченого постаті М.В. Довнар-Запольського. Розглянуто актуальні аспекти наукового добробуту вченого. Проаналізовано роль М.В. Довнар-Запольського у становленні вищої економічної освіти України.

Ключові слова: М.В. Довнар-Запольський, економічна наука, економічна освіта.

Kurylenko T., Komlyk T.

**MITROPHAN VICTOROVYCH DOVNAR-ZAPOLSKY –
THE FOUNDER OF THE FIRST IN UKRAINE HIGHER
EDUCATION PROFILE**

The materials of the Round Table meeting dedicated to the personality of M.V. Dovnar-Zapolsky. Topical aspects of scientific well-being of the scientist are considered. The role of M.V. Dovnar-Zapolsky in the development of higher economic education of Ukraine is analyzed.

Keywords: M.V. Dovnar-Zapolsky, economic science, economic education.

17 квітня 2019 року Науковою бібліотекою імені М.В. Довнар-Запольського ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана» спільно з відділом економічної історії Інституту економіки та прогнозування НАН України було проведено Круглий стіл на тему «М.В. Довнар-Запольський – засновник першого в Україні ВНЗ економічного профілю». У медіазалі бібліотеки зібралися науковці, викладачі університету, студенти, аспіранти та співробітники бібліотеки. Модератор зустрічі – Л.В. Воробйова (к.е.н., доц.), розповіла присутнім про формат, мету зустрічі та підготовчу роботу, яка була до неї проведена, а також сфокусувала увагу на ключових питаннях заходу.

Доповідачами Круглого столу були:

Чуткий А.І. (д.і.н., доцент кафедри давньої та нової історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка); Феценко В.М. (д.е.н., професор кафедри економічної теорії ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»); Небрат В.В. (д.е.н., завідувач відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»); Вітер І.І. (к.е.н., доцент, провідний науковий співробітник відділу глобальних і цивілізаційних процесів ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»); Кудласевич О.М. (к.е.н., старший науковий співробітник відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»); Горін Н.О. (к.е.н., старший науковий співробітник відділу економічної історії ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»); Лайтар Марія (студентка III-го курсу факультету економіки та управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»).

Учасників круглого столу привітала проректор з наукової роботи ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», д.е.н., проф. Л.Л. Антонюк. У своїй промові вона зазначила важливість постаті Митрофана Вікторовича в розвитку економічної освіти та науки України. Проф. Антонюк звернула увагу присутніх на те, якою багатогранною особистістю був Митрофан Вікторович Довнар-Запольський – історик, етнограф та фольклорист, джерелознавець, архівознавець, археограф, автор понад 200 наукових праць. Його дослідження ґрунтувалися на великому фактографічному матеріалі, отриманому під час численних фольклорно-етнографічних експедицій та вивчення першоджерел у всіх найважливіших архівах та біб-

ліотеках України, Росії, Білорусі, Польщі та інших країн. Тематика його досліджень відзначалася великою різноманітністю напрямків, багатосотрічним хронологічним обхватом. Серед його робіт – новаторські наукові розробки, у т. ч. і з раніше не висвітлюваних, заборонених для досліджень питань історії. Довнар-Запольський був не лише видатним вченим, а й талановитим педагогом, викладав в університетах Києва, Москви, Керчі, Харкова, Баку та Мінська. Він був ініціатором створення та керівником низки вищих навчальних закладів, зокрема, Київського комерційного інституту (нині – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана), вів активну науково-педагогічну діяльність, створив власну наукову історичну школу. На завершення виступу Л.Л. Антонюк розповіла про плани та здобутки колективу університету; про те, як сьогодні підтримуються та розвиваються науково-педагогічним колективом та студентством КНЕУ освітні та наукові традиції, започатковані засновником навчального закладу М.В. Довнар-Запольським.

Куриленко Т.В. (к.е.н., директор Наукової бібліотеки імені М.В. Довнар-Запольського ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана») привітала присутніх у стінах бібліотеки та коротко нагадала історію створення з ініціативи М.В. Довнар-Запольського у 1906 р. першого навчального закладу економічного профілю в Україні – Вищих комерційних курсів, які у 1908 р. було перетворено у Київський комерційний інститут, незмінним директором якого Митрофан Вікторович був до 1917 р.

У своєму виступі Т.В. Куриленко акцентувала увагу на історії створення бібліотеки університету, що починається і нерозривно пов'язана з історією навчального закладу та постаттю його фундатора Митрофана Вікторовича Довнар-Запольського. Він був великим знавцем та шанувальником книг, мав величезну власну бібліотеку і створення бібліотеки інституту стало предметом його особливої уваги. Основу фонду бібліотеки Вищих комерційних курсів, завдяки зусиллям їх засновника, було закладено у 1906 р. коштом внесків різних урядових, земських, міських та громадських установ, наукових товариств, пожертв приватних осіб, до яких зверталися з відповідними проханнями. Бібліотека швидко розвивалася. Існують спогади, зокрема Н. Полонської-Василенко, яка згадувала про «величезну бібліотеку» Київського комерційного інституту. У 1917 р. бібліотека мала значний універсальний фонд, вагомою частиною якого була велика колекція літератури

економічного спрямування. То був єдиний на той час в Україні спеціалізований фонд, перша універсальна бібліотека економічних знань. Це сталося значною мірою завдяки увазі та постійному сприянню розвитку бібліотеки директора Київського комерційного інституту М.В. Довнар-Запольського, який, зокрема, подарував бібліотеці частину власної книжкової колекції. На жаль, у радянські часи наукові погляди та сама постать М.В. Довнар-Запольського зазнали значної критики та були забуті на довгий час. Лише в останні роки вчені почали вивчати біографію Митрофана Вікторовича та досліджувати його наукову спадщину. Одним з таких вчених став А.І. Чуткий, який і запропонував назвати бібліотеку Київського національного економічного університету іменем Митрофана Вікторовича Довнар-Запольського.

Враховуючи значний особистий внесок Митрофана Вікторовича Довнар-Запольського у заснування Київського комерційного інституту і, зокрема, його бібліотеки, та з нагоди 150-річчя від дня народження колектив бібліотеки підтримав ініціативу А.І. Чуткого про присвоєння імені фундатора інституту бібліотеці КНЕУ. Пропозиція була підтримана ректоратом, схвалена в процесі громадського обговорення та винесена на розгляд Вченої ради університету. У травні 2017 р. Вченою радою університету була прийнята ухвала про присвоєння імені М.В. Довнар-Запольського Науковій бібліотеці Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

А.І. Чуткий на початку своєї доповіді зазначив, що життєвий шлях М.В. Довнар-Запольського, безперечно, був у першу чергу тісно пов'язаний із його батьківщиною – Білоруссю. Натомість, майже половина життя цього білоруського вченого і значна частина його професійної кар'єри була пов'язана з Україною. Адже саме в Україні М.В. Довнар-Запольський впродовж 1901–1920 рр. працював у Київському університеті (де захистив докторську дисертацію, а також здобув звання професора). У Києві ним були засновані вищі навчальні заклади – Комерційний та Археологічний інституту, які він очолив. Також М.В. Довнар-Запольський був причетний до постановня вищої освіти в Криму та відновлення вищої освіти в Харкові.

Наукова діяльність цього видатного вченого була нерозривно пов'язана з історією, бо він був у першу чергу вченим-істориком. А.І. Чуткий розповів присутнім про внесок М.В. Довнар-Запольського у розвиток білоруської та української історичної нау-

ки, важливість його історичних досліджень і, зокрема, про введення ним до наукового обігу значної кількості писемних джерел, що надало потужну базу для подальших історичних розвідок та вміле поєднання інформації з різних сфер життя тогочасного суспільства, підняття на якісно новий рівень дослідження з соціально-економічної сфери. Доповідач підкреслив, що можна вести мову про формування на початку ХХ ст. М.В. Довнар-Запольським власної історико-етнографічної наукової школи і зазначив важливість його постаті як педагога й освітянина.

В.М. Феценко зробила огляд основних соціально-економічних проблем, які досліджував М.В. Довнар-Запольський, та звернула увагу на ряд праць, присвячених економічним, соціально-економічним та історико-економічним проблемам розвитку суспільства на початку ХХ ст. і опублікованих в київський період його діяльності. Проф. В.М. Феценко у своїй розповіді звернула увагу також на організаційно-педагогічну діяльність Довнар-Запольського як засновника і директора Київського комерційного інституту. Саме тут вчений втілював власну модель вищої освіти, засновану на сполученні фундаментальної теоретичної підготовки з практичною спрямованістю навчання. Доповідач висловила припущення, що саме практична потреба, яка впливала з необхідності підготовки економістів-практиків для роботи в різних галузях суспільного господарства, мотивувала М.В. Довнар-Запольського до певної трансформації власних наукових інтересів, поглиблення в системі наукових пошуків економічної складової та зацікавленості історико-економічною наукою загалом. Результати наукових досліджень М.В. Довнар-Запольського знаходили втілення в навчальних курсах, які викладалися в Київському комерційному інституті. Наприкінці доповіді проф. В.М. Феценко висловила надію, що цей Круглий стіл спонукає інтерес наукової громадськості до перевидання праць великого вченого і засновника університету.

У доповіді В.В. Небрат була розглянута проблема державно-правового устрою суспільства як об'єкта досліджень М.В. Довнар-Запольського. Доповідач підкреслила, що його роботи засвідчують глибокий інтерес до історичного процесу становлення та трансформації правових норм, які детермінували економічний розвиток, та зберігають і сьогодні наукову актуальність не тільки як історіографічні джерела, але і як арсенал ефективних методологічних інструментів історико-економічних досліджень. У своїх працях Довнар-Запольський застосовує системний підхід до

вивчення історії держави, права та господарства в їхній єдності та взаємообумовленості. У його науковій спадщині дістали відображення і теоретичне осмислення процеси становлення нової системи державно-правових інститутів, що визначали умови розвитку національного господарства.

І.І. Вітер присвятила свою доповідь київському періоду діяльності М.В. Довнар-Запольського – історика. Аналізуючи низку наукових праць вченого, опублікованих у цей період, вона зазначила, що саме київський період став вищою точкою наукової діяльності Довнар-Запольського як історика. Його праці й нині зберігають неабияке наукове значення завдяки вміщеному в них багатому фактичному та аналітичному матеріалі. Підсумовуючи свій виступ, доповідач підкреслила, що спільність методології, тематична єдність досліджень дозволяють зробити висновок про формування особливої школи істориків з російської проблематики в Київському університеті на початку ХХ ст., яка, будучи спадкоємцем школи В.Б. Антоновича, підняла на якісно новий ступінь дослідження російської історії.

О.М. Кудласевич у своєму виступі зосередилася на передумовах та історії започаткування національної вищої економічної освіти. Комерційна освіта, наголосила доповідач, стала законодавчим етапом соціально-економічного розвитку країни. О.М. Кудласевич розкрила різні аспекти подвижницької діяльності Довнар-Запольського у сфері національної вищої економічної освіти і зазначила, що саме Київський комерційний інститут, створений Митрофаном Вікторовичем, став першим економічним навчальним закладом на теренах України. Також у своєму виступі вона зазначила, що Київський комерційний інститут став не лише платформою для здобуття спеціальної освіти майбутнім економістам, а й осередком науки, де працювала ціла плеяда видатних вчених.

Н.О. Горін привернув увагу присутніх до актуальності та ґрунтовності розробок М.В. Довнар-Запольського у царині історії міжнародних відносин та наукових засад розроблення зовнішньоекономічної політики держави. Доповідач проаналізував ряд праць вченого, присвячених проблемі становлення і трансформації зовнішньоекономічних зв'язків Російської імперії. Будучи керівником та викладачем Київського комерційного інституту, М.В. Довнар-Запольський не лише передавав студентам свої знання з історії господарства країни, але і ретельно аналізував

поточну економічну політику уряду. Як зазначив Н.О. Горін, у працях, присвячених проблематиці зовнішньоекономічних відносин, М.В. Довнар-Запольський ґрунтовно проаналізував доцільність торговельних зв'язків із великими, економічно потужними країнами, схарактеризував інвестиційну політику підприємців з різних країн, визначив загрози від надмірної сировинної орієнтації експорту, вказав на необхідність посилення позицій на східних ринках.

На особливостях викладання соціально-економічних дисциплін, їх місці в системі підготовки фахівців у Київському комерційному інституті зупинилася у своєму виступі С.В. Другова. Доповідач підкреслила важливість поєднання теоретичної і практичної складових для підготовки фахівців, яке було покладене в основу навчальних курсів у Київському комерційному інституті, зорієнтованих на вироблення системи чіткої уяви про закономірності розвитку соціально-економічних процесів, особливості ринкових відносин, цілеспрямоване, структуроване формування у майбутніх фахівців економічних знань.

Також на Круглому столі виступила представниця нового покоління економістів-науковців – студентка КНЕУ М. Лайтар, яка розповіла присутнім про українстичні зацікавлення Довнар-Запольського та відзначила, що він належав до тих істориків, чиї наукові інтереси були пов'язані з маловідомими сторінками та питаннями історії України. Доповідач підкреслила, одним із досягнень Довнар-Запольського є те, що саме він визначив основний зміст та методологічні принципи історичної науки XIX ст. і вказав на особливості методологічного інструментарію різних концептуальних підходів існуючих історичних шкіл.

Наприкінці заходу бібліотекою було представлено електронний інформаційно-бібліографічний ресурс «М.В. Довнар-Запольський – фундатор Київського комерційного інституту», створений відділом науково-інформаційних проектів за науковим керівництвом директора бібліотеки Т.В. Куриленко. Ресурс надає можливість ознайомлення з діяльністю М.В. Довнар-Запольського в Київському комерційному інституті та містить перелік праць Довнар-Запольського цього періоду та публікацій про нього, Доступ до ресурсу є вільним і кожен, хто бажає, має змогу ознайомитися з короткою біографією Митрофана Вікторовича, переглянути публікації про організаційну та наукову діяльність Довнар-Запольського у Київському комерційному інституті (монографії,

наукові збірники, довідники, статті з періодичних видань та видань, що продовжуються тощо). Також у ресурсі представлено наукові праці Довнар-Запольського, написані у 1906–1917 рр., що зберігаються у бібліотеці університету та інших бібліотеках м. Києва.

Всі присутні також мали змогу переглянути два короткометражні білоруські фільми про М.В. Довнар-Запольського, драматичні обставини його особистого життя, гоніння та нехтування його науковими працями у часи радянської влади.

Завершився Круглий стіл підбиванням підсумків та обговоренням подальших перспектив у вивченні наукового спадку Митрофана Вікторовича Довнар-Запольського, актуальності дослідження його праць. Організатори висловлюють вдячність усім учасникам круглого столу за участь, активні дискусії, цінні думки та пропозиції.

З матеріалами Круглого столу можна ознайомитись в інституційному репозитарії КНЕУ.

1. М.В. Довнар-Запольський – засновник першого в Україні ВНЗ економічного профілю: тези Круглого столу, Київ, 17 квіт. 2019 р.: з нагоди присвоєння бібліотеці КНЕУ імені М.В. Довнар-Запольського / ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» [та ін.]. Київ: КНЕУ, 2019. 44 с. URI: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/30360>.

References

1. M.V. Dovnar-Zapolsky – founder of the first in Ukraine university of economic profile. (2019). Abstracts of the Round Table, Kyiv, April 17. 2019: on the occasion of the name of M.V. Dovnar-Zapolsky KNEU library. Kyiv: KNEU. Retrieved from <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/30360> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 1 жовтня 2019 р.